

Dr Zofia Radwańska-Paryska

HALINA I ZBIGNIEW MIRKOWIE

Instytut Ochrony Przyrody PAN
31-120 Kraków, al. A. Mickiewicza 33
Instytut Botaniki im. W. Szafera PAN
31-512 Kraków, ul. Lubicz 46

Niezwykły Jubileusz stulecia urodzin dr Zofii Radwańskiej-Paryskiej

Z urodzenia Warszawianka, sercem obywatelka Zakopanego; od młodości zakochana w Tatrach, związała z nimi całe życie i swoje największe pasje.

Przyszła na świat 3 maja 1901 r. jako najstarsza z piątki dzieci Leokadii i Ryszarda Radwańskich. Ojciec, artysta-malarz, wywarł niewątpliwie duży wpływ na rozwój duchowy i osobowość córki. W domu rodzinnym od najmłodszych lat kształtowała się Jej wrażliwość na piękno, we wszystkich jego przejawach, w muzyce, poezji, malarstwie, a także (a może przede wszystkim) w przyrodzie. Odebrała bardzo staranne wykształcenie. Zna doskonale kilka języków, a dzieła Szekspira czy Goethego czyta w oryginale. W przeszłości grała na skrzypcach; przyjaźniła się też z najwybitniejszymi artystami-muzykami polskimi XX wieku. Do lat siedemdziesiątych uczestniczyła, jako słuchaczka, we wszystkich Konkursach Chopinowskich oraz Konkursach Wieniawskiego. Mimo niewątpliwych zdolności humanistycznych i muzycznych wybrała studia biologiczne i geograficzne na Uniwersytecie Warszawskim. W 1933 r. uzyskuje stopień doktora na podstawie rozprawy pt. *Badania nad żyworoślnością roślin na terenie Polski* (1934). W 1938 r. rezygnuje z pięknie zapowiadającej się kariery naukowej na uniwersytecie i przenosi się na stałe do Zakopanego.

Tatry urzekły Ją swym pięknem już znacznie wcześniej – kiedy w nagrodę za bardzo dobrze zdaną maturę odbyła w towarzystwie ojca swą pierwszą tatrzańską wędrowkę.

W Tatrach realizowała też swoje największe pasje życiowe: wspinaczkę wysokogórską oraz badania naukowe. W latach trzydziestych staje się czołową polską taterniczką. Dokonuje wielu pierwszych i nierazko bardzo trudnych przejść w Tatrach, a także w Alpach. Jako pierwsza kobieta w świecie pisze w 1938 r. wspólnie z towarzyszem wielu wypraw, Tadeuszem Pawłowskim, przewodnik wspinaczkowy pt. *Skalne drogi w Tatrach Wysokich*. Przez całą okupację pracuje z ogromną ofiarnością w opiece społecznej niosąc pomoc wszystkim potrzebującym. Ponadto angażuje się w tajne nauczanie. W 1944 i 1945 r. pracowała w Nadleśnictwie „Zakopane 2” jako referent do spraw ochrony przyrody. Zajmowała się m.in. wspólnie z Zygmuntem Czubińskim restytucją zdewastowanej roślinności na zboczach Doliny Jaworzynki. Lata wojenne zamykają okres „wspinaczkowej” eksploracji Tatr. Odtąd oddaje się z właściwą sobie żarliwością przewodnictwu, badaniom naukowym oraz działalności na polu ochrony przyrody. Zostaje jako pierwsza kobieta, w 1945 r. – członkiem Tatrzańskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego, a w 1948 r. – przewodnikiem tatrzańskim. W latach 1945–1951 pracuje w Muzeum Tatrzańskim jako kustosz działu przyrodniczego oraz sprawuje opiekę nad Alpinarium Zakopiańskim. Równocześnie prowadzi niezwykle aktywną różnorodną działalność społeczną. Tuż po zakończeniu wojny zakłada wraz z Juliuszem Zborowskim Związek Zawodowy Pracowników Nauki, którego celem było niesienie pomocy liczным intelektualistom, przebywającym w Zakopanem po upadku Powstania Warszawskiego. W 1946 r. organizuje w Zakopanem Oddział Ligi Ochrony Przyrody, który dzięki Jej zaangażowaniu staje się jednym z najbardziej prężnych w Polsce. W obronie przyrody Tatr i Podtatrza wygłasza dziesiątki odczytów, wydaje ulotki i apele, interweniuje i pisze protesty do najwyższych władz państwowych. Uczestniczy aktywnie jako rzeczoznawca w pracach Rady Tatrzańskiego Parku Narodowego. W trudnych latach pięćdziesiątych jest sekretarzem w Radzie Kultury w Zakopanem, staczając wspólnie z Romanem Brandstaetterem prawdziwe boje w obronie spraw kultury.

W 1951 r. współtworzy wraz z prof. Władysławem Szaferelem Tatrzańską Stację Naukową Zakładu (od 1993 r. Instytutu) Ochrony Przyrody PAN, pierwszą i długie lata jedyną placówką powołaną do eksploracji przyrodniczej Tatr i Podtatrza. Zofia Radwańska-Paryska a kieruje Stacją przez następnych 20 lat, tj. do czasu przejścia na emeryturę

w 1971 r. W tym okresie prowadzi bardzo intensywne badania naukowe na terenie Tatr Polskich i Słowackich, przyczyniając się wybitnie do poznania trudnej i bogatej flory tego regionu. Ich wynikiem są liczne publikacje naukowe i popularnonaukowe z zakresu botaniki oraz ochrony przyrody. Nie sposób tutaj wymienić wszystkie prace. Z bogatego i różnorodnego dorobku wybrano jedynie kilka. Pionierską pracą naukową, ukazującą przemiany flory gór pod wpływem działalności antropogenicznej jest obszerna rozprawa pt. *Roślinność synantropijna we florze Tatr* (1963). Jedną z najważniejszych publikacji stanowi również synteza pt. *Materiały do rozmieszczenia dendroflory Tatr i Podtatrza* (1975). Do znaczących pozycji z zakresu etnobotaniki należą zwłaszcza dwie prace: *Polskie nazwy góralskie roślin Tatr i Podtatrza* (1962) i *Słownik gwarowy góralskich nazw roślin z Tatr i Podtatrza* (1992). Bardzo interesującą i wartościową publikacją z zakresu historii botaniki jest *Zielnik Brata Cypriana z Czerwonego Klasztoru* (1991). Studia geograficzne, ukończone na Uniwersytecie Warszawskim, zaowocowały obszerną publikacją pt. *Zarys fizjografii Tatr i Podtatrza* (1959). Prawdziwym arcydziełem literatury popularnonaukowej jest książka pt. *Zielony świat Tatr* (1953, 1963), przewodnik po roślinach tatrzańskich, na bardzo wysokim poziomie merytorycznym, a równocześnie napisany niezwykle pięknym językiem. Warto tu również wspomnieć uroczę wiersze o roślinach tatrzańskich, pióra Zofii Radwańskiej-Paryskiej, zebrane w tomiku pt. *Wierszyki o tatrzańskich kwiatach* (1993). Na koniec nie sposób tu nie wymienić dwu największych dzieł, tak co do objętości, jak i zakresu tematycznego, jakimi są *Encyklopedia Tatrzańska* (1973) oraz *Wielka Encyklopedia Tatrzańska* (1995), opracowane wspólnie z mężem Witoldem H. P a r y s k i m.

Za działalność, zwłaszcza na polu ochrony przyrody tatrzańskiej i podtatrzańskiej, dr Zofia Radwańska-Paryska otrzymała liczne odznaczenia oraz honorowe obywatelstwo Gminy Tatrzańskiej. Wyrazem docenienia całokształtu Jej dokonań jest Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski w 1986 r. oraz Krzyż Komandorski z Gwiazdą, który otrzymała w 2000 r. od Prezydenta RP.

Z okazji stulecia urodzin składamy Drogiej Jubilatce najserdeczniejsze gratulacje oraz życzenia zdrowia i sił. Pragniemy również gorąco podziękować za talent przekazywania wiedzy i rozbudzenie w nas mądrej miłości do niepowtarzalnej przyrody Tatr i troski o jej ochronę.

SUMMARY

An unusual Jubilee of the 100th birthday of Dr. Zofia Radwańska-Paryska

Zofia Radwańska-Paryska was born on 3 May 1901 in Warsaw. She completed her biological and geographical studies at the University of Warsaw, specialising in botany. Her master was Professor Bolesław Hryniewiecki, one of the most eminent Polish botanists. She obtained her doctor's degree in 1933, as based on the dissertation entitled *Recherches sur les plantes vivipares de la flore de Pologne* (1934). In 1938 she gave up the scientific career at the University of Warsaw and moved to Zakopane. In the Tatra Mountains she realised her two greatest life passions: mountain climbing and scientific research. In the thirties, as a leading Polish woman mountain-climber, she made many first and often difficult ascents in the Tatra Mountains and in the Alps. During the occupation she worked in the social welfare and was engaged in secret tuition. After the war she devoted herself with passion to the guideship, scientific research and activity in the field of nature conservation. In 1945–1951 she worked in the Tatra Museum as a custodian and had the Zakopane Alpinarium under her protection. Simultaneously she was actively engaged in a social work. In 1946 she organised a section of the League for Nature Conservation in Zakopane, which thanks to her was one of the most active LNC sections in Poland. In addition, she participated in the work of the Council of the Tatra National Park.

In 1951 she was a cooriginator, with Professor Władysław Szafer, of the Tatra Field Station of the Research Center (present Institute since 1993) for Nature Conservation of the Polish Academy of Sciences. It was the first and for a long time only institution aimed to explore the nature of the Tatra Mountains and the adjacent Podtatrze (Subtatra) region. Zofia Radwańska-Paryska managed the Station for the next 20 years, until her retirement in 1971. In that period she carried out intense research work in the Polish and Slovak Tatra Mountains, contributing much to the knowledge of the rich and difficult flora of this region. Her research resulted in numerous scientific and popular scientific publications dealing with botany and nature conservation.

The comprehensive treatise entitled *La végétation synanthrope de la flore des Tatras* (1963) was a pioneer scientific paper presenting changes in the mountain flora under the human impact. Also the synthesis entitled *Materials concerning the distribution of the Tatra dendroflora* (1975) is one of her most important publications. *The mountaineers' dialect dictionary of plant names from the Tatra Mountains and Podtatrze* (1992) is an

interesting ethnobotanical publication. A very interesting and valuable publication concerning the history of botany is the monograph entitled *The Herbarium of Fra Cyprian from the Red Monastery* (1991). The book entitled *Zielony świat Tatr* (*Green World of the Tatras*) (1953, 1963) is a real masterpiece of the popular scientific literature. The two largest publications in respect of both the volume and thematic scope are *The Tatra Encyclopaedia* (1973) and *The Great Tatra Encyclopaedia* (1996), which she elaborated with her husband Witold H. Paryski.

For her activity, particularly in the field of nature conservation, Zofia Radwańska-Paryska has received many awards, including the Commander's Cross with Star in 2000.

WYBRANE PUBLIKACJE DR ZOFII RADWAŃSKIEJ-PARYSKIEJ
DOTYCZĄCE OCHRONY PRZYRODY

Radwańska-Paryska Z. 1950. *Sasanka słowacka, nowa roślina flory polskiej*. Acta Soc. Bot. Pol. 20, 2: 549–556.

Radwańska-Paryska Z. 1951. *Krokus*. Chrońmy Przyr. Ojcz. 7, 1: 3–11.

Radwańska-Paryska Z. 1953. *Słowacki Tatrzański Park Narodowy*. Chrońmy Przyr. Ojcz. 9, 1: 38–40.

Radwańska-Paryska Z. 1953. *Zielony świat Tatr*. Wyd. Nasza Księgarnia, Warszawa, ss. 295.

Radwańska-Paryska Z. 1954. *Słowacki Park Narodowy*. Chrońmy Przyr. Ojcz. 10, 2: 63–67.

Radwańska-Paryska Z. 1956. *Nejmładszi przislunicy tatrzańskie kveteny*. Ochrona Prirody 11, 4: 107–109.

Radwańska-Paryska Z. 1956. *Znaczenie Tatrzańskiego Parku Narodowego dla pracy naukowej w Tatrach i współpracy polsko-czechosłowackiej w tej dziedzinie*. Kosmos 5: 609.

Radwańska-Paryska Z. 1956. *Mozaika tatrzańska*. Wyd. Nasza Księgarnia, Warszawa, ss. 79.

Radwańska-Paryska Z. 1957. *Narciarstwo a ochrona przyrody*. Praca zbior. *Narciarstwo*.

Radwańska-Paryska Z. 1957. *Śnieżyczki w Tatrach i inne sprawy przyrody*. Turysta 6, 15 (68): 12.

Radwańska-Paryska Z. 1958. *Piętra roślinności w Tatrach*. Przewodnik VI Ogólnopolskiego Zjazdu PTG (Kaków) 5–8 IX, cz. I: 42–49.

Radwańska-Paryska Z., Odložilikova L. 1958. *Rośliny naczyniowe najwyższych szczytów Tatr Wysokich*. Fragm. Flor. et Geobot. 3, 2: 23–27.

Radwańska-Paryska Z. 1959. *Zarys fizjografii Tatr i Podtatrza*. Pasterstwo Tatr Polskich i Podhala 1: 27-75.

Radwańska-Paryska Z. 1959. *Ochrona przyrody a pasterstwo*. Pasterstwo Tatr Polskich i Podhala 1: 175-192.

Radwańska-Paryska Z. 1961. *Rośliny tatrzańskie*. Atlas. PZWS, Warszawa, ss. 170.

Radwańska-Paryska Z. 1963. *Roślinność synantropijna we florze Tatr (wpływ bydła, owiec i człowieka na roślinność)*. Pasterstwo Tatr Polskich i Podhala 5: 233-281.

Radwańska-Paryska Z. 1965. *The vegetation of the Tatra Mountains*. XVI Limnologorum Conventus in Polonia MCMLXV (Tatra Mountains), Pol. Acad. Cracov: 51-57.

Radwańska-Paryska Z. 1970. *Obserwacje florystyczne na Polanie Smreczyńskiej Wyżniej*. Acta Archeol. Carpath: 11, 2: 206-210.

Radwańska-Paryska Z. 1971. *Limba w literaturze, sztuce i wierzeniach ludowych*. W dziele zbior. *Limba. Pinus cembra L.* (red. Białobok S.). Warszawa-Poznań: 130-140.

Radwańska-Paryska Z. 1971. *Pałacy wpływ halnego wiatru na roślinność tatrzańską*. Zbornik prac o Tatranskom Narodnom Parku 13: 321-341.

Radwańska-Paryska Z., Paryski W. H. 1973. *Encyklopedia Tatrzańska*. Wyd. Sport i Turystyka, Warszawa, s. 699.

Radwańska-Paryska Z. 1974. *Roślinność tatrzańska*. Czas. Geogr. 45, 1: 47-62.

Radwańska-Paryska Z. 1975. *Materiały do rozmieszczenia dendroflory Tatr i Podtatrza*. Studia Ośr. Dok. Fizjogr. PAN, 4: 13-77, Kraków.

Radwańska-Paryska Z. 1975. *Synantropizacja roślin w Tatrach i ochrona środowiska. Problemy turystyki zagranicznej*. Materiały z Sympozjum Naukowego, Zakopane, 19-21 X 1973, s. 271-272.

Radwańska-Paryska Z., Paryski W. H. 1995. *Wielka Encyklopedia Tatrzańska*. Wyd. Górskie, Poronin, ss. 1555.

Radwańska-Paryska Z. 1996. *Rozwój i realizacja idei ochrony przyrody Tatr*. W: *Przyroda Tatrzańskiego Parku Narodowego* (red. Mirek Z., Głowaciński Z., Klimek K., Piękoś-Mirkowa H.). Tatry i Podtatrze 3, Wyd. Tatrzański Park Narodowy, przy współpracy Inst. Bot. im. W. Szafera PAN i Inst. Ochr. Przyr. PAN, Kraków-Zakopane: 35-42.